

M.S. KAFKASYALI*

ORTA ASYA'DAN BAKARAK KÜRESELLEŞMEYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Бұл еңбекте ең алдымен КСРО-ның ыдырауымен тәуелсіздігіне қол жеткізген Орталық Азия республикаларының тарих бойынша өз еркімен сана-түйсігінің өзгерулері, өзгерістерге ұшырауы және өзге себептердің сана-түйсіктерді күштеп өзгерту, өзгеріске ұшырату әрекеттері; сондай-ақ тәуелсіздік алғаннан бері жаһандану үдерісі барысында болып жатқан өзгерістер мен ауысулары зерттелген.

В этой статье рассматриваются трансформирование мышления в процессе развития историй Центрально-Азиатских республик; влияние внешних факторов, которые заставляют сознанию и разуму трансформироваться; а также изучается преобразование и трансформация в процессе глобализации в период независимости.

Pek çok tanımı yapılan ve büyük ölçüde tanımlayanın düşüncelerini yansıtan küreselleşme, ne olduğu üzerinde mutabakata varılamamış ve belki de hiçbir zaman varılamayacak sayısız sosyal bilim kavramlarından biridir. Herkes tarafından kabul edilecek bir tanımının yapılamaması, sosyal bilimlerin ve bilhassa siyaset alanının kurgusalılığından neşet etmesi sebebiyledir. Önceden belirlenmiş neticelere varmayı hedef gösteren ve bu hedeflere varışı/varanları bilimsellik numuneleri olarak gösteren kurgusalılık, tarihin en kadim dönemlerinden beri var olagelen ve güçlü olanın güçlü olma durumunu devam ettirmesi için güçsüzlerin güçlenebilmesini engellemek maksadıyla düşüncelerini yönlendirmek istemesinden kaynaklanır.

Toplumların düşüncelerini yönlendirmek için oluşturulan kurgusalılık üç farklı şekilde kendisini göstermiştir:

Birincisi, daha çok tarih yazıcılığı şeklinde gerçekleşen ve kurgusal tarih olarak adlandırabileceğimiz, bilginin istenildiği gibi yazılıp kaydedilmesi ve gelecekte geçmişe kendi perspektifinden bakılmasının sağlanmasıdır. Kartaca'nın tarihinin, devrinin en güçlüsü ve aynı zamanda baş düşmanı olan Roma İmparatorluğu tarafından yazılması, Türk tarihi hakkında en önemli bilgilerin Çinlilerden alınması bu duruma verilebilecek misallerdendir.

İkincisi, bazı bilim dalları oluşturmak suretiyle, istenen bilgiye ve önceden belirlenmiş verilere ulaşmaya bilimsellik kazandırılması şeklinde yapılan bilimsel kurgusalılıktır. Beyaz adamın üstünlüğünü ortaya koyacak "bilimsel" bilgileri araştıran antropoloji, Batı toplumunun üstün yapısını diğer toplumlara dayatmak için "bilimsel" çalışmalar ve araştırmalar yapan sosyoloji, Doğu'nun özelliklerini öğrenmek ve Doğu'yu tanımak yerine Doğu'yu tanımlamak için yoğun "bilimsel" faaliyetler yürüten oryantalizm bu bilimsel kurgusalılığın önde gelen örneklerindedir.

* Dr., Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi/Kıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Türkistan/Kazakistan.

Üçüncüsü ise, yine kurgulayanın istediği yönde ve kurgulayana ait bazı değerlerin/özelliklerin/niteliklerin başka toplumlar için de hedef gösterilmesi hatta var olmanın bu hedefe varmaktan (bu nitelikleri kazanmaktan) başka yolunun olmadığı şeklinde kurgulanan bir takım mecburiyetlerdir. Batı dünyasının kendisi için ciddi engellerden kurtulması anlamına gelen, bu sebeple adına Aydınlanma dedikleri hareketin diğer toplumlar için de gerekliymiş gibi gösterilmesi, Batı'nın modernleşmesinin dünyanın tamamına ideal olarak sunulması hatta modernleşme değil zaman zaman zaman Batılılaşma olarak bile adlandırılması bu şekildeki kurgusallıklardandır.

Bu çalışmada, üçüncü tür kurgusallığın en önemli örneklerinden olan ve 18-20. yüzyıllar arasında bütün dünyaya mecburiyet olarak takdim edilen modernleşmenin (Batılılaşmanın), 21. yüzyıl için kurgulanmış şekli olduğunu da kabul ettiğimiz küreselleşmenin Orta Asya için ne ifade ettiği ve ihtiyarlığı/mecburiyeti konusunu ele alacağız.

Küreselleşmenin¹ ekonomik, politik ve kültürel olmak üzere² başlıca üç boyutu olduğu kabul edilmektedir. Küreselleşmenin uluslararası sistemi, ekonomik küreselleşme boyutu ile uluslararası ekonomik sistemi etkileyerek, politik küreselleşme boyutu ile uluslararası politik sistemi etkileyerek ve kültürel küreselleşme boyutu ile de uluslararası sosyal sistemi etkileyerek dönüştürdüğü düşünülmektedir [15, 286-300].

Anthony Giddens küreselleşme ile ilgili olarak şunları söylüyor [8, 43]: “İletişim devrimi ve bilgi teknolojisinin yaygınlaşması küreselleşme süreçleriyle yakından bağlantılıdır. Bu durum ekonomik alanda dahi böyledir. En yoksul

¹ Küreselleşme kavramının İngilizcesi olan “globalization” ilk defa, 1930 yılında yayımlanan “Towards New Education (Yeni Eğitime Doğru)” başlıklı eserde, “eğitimde insan tecrübesinin bütüncül görünümü”nü anlatmak için kullanılmıştır. Sosyal bilimler alanında ve özellikle ekonomide ise 1960’larda yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. 1980’lerden itibaren de bir akım olarak kullanılmıştır. **Oxford English Dictionary**.

² Politik küreselleşme sosyalist planlama ve merkezden kumandalı sistemlerin başarısızlığının ortaya çıkmasıyla Soğuk Savaş sonrası dünyada ülkelerin ezici bir çoğunluğunun çoğulcu demokrasi, siyasal özgürlükler ve insan haklarına dayalı siyasi rejimlere doğru yönelmeleri, bu sürece direnen ülkelerin uluslararası toplum gözünde itibar kaybetmesi ve yalnızlaşması; eskiden dış baskılardan uzak bir biçimde vatandaşlarına uygun gördüğü muameleyi yapmakta kendisini serbest hisseden ulus-devletin giderek artan düzeylerde özellikle insan hakları eksenli baskılarla karşılaşması, piyasa yapabilir mi yapamaz mı kaygısı gözetmeden her şeyi yapmaya çalışan, verimsiz, hantal, harcamaları gelirlerini çok aşan cesameti büyük devletin, yerini kendisini (dış güvenlik, iç güvenlik ve adalet gibi) piyasanın yapamayacağı işlerle sınırlayan, denk bütçe kuralını gözetken, KİT’leri özelleştiren, rekabetin kurallarını koyma, gözetim ve denetim fonksiyonu dışında iktisadî hayattan çekilen sınırlı ve etkin devlete doğru gidiş sürecidir. Kültürel küreselleşme, kültürel açıdan halkların kaynaşması, kültürlerin birbiri içine girmesi, hem fiziksel hem de enformatik ve sanal anlamda ülkeler arasındaki duvarlar yıkılırken birbiriyle teması hızlanan kültürler arasındaki etkileşim sürecidir. Ekonomik küreselleşme, dünyanın iktisadî yönden entegre hale gelmesini, ülke ekonomilerini birbirinden ayıran gümrük duvarları, tarifeler, kotalar ve sermaye kısıtlamaları gibi engellerin aşılmasıyla malların, hizmetlerin, işgücünün ve sermayenin ülkeler arasında daha hızlı ve daha rahat dolaşabilir hale gelmesini ifade etmektedir.

bölgelerin de kapsam alanında bulunduğu ve anında gerçekleşen elektronik iletişim dünyası yerel kurumları ve gündelik yaşamı sarsmaktadır. Artık ulus-devlet 'hayali' bir olgu konumuna gelmekte, yönetimler de varlıklarını yitirmekte midirler? Elbette hayır, fakat ulus-devlet yapısının bir değişim içerisinde olduğu bir gerçektir³.

Konuya iktisadî ağırlıklı bakış açısıyla yaklaşan ve özellikle yabancı sermayeye açık olmayı, kavramın kilit unsuru haline getiren görüşlere sahip Pranab Bardhan'a göre, küreselleşme, temel olarak uluslararası ekonominin entegre olması ve özellikle de dış ticarete ve yatırıma açık olmak anlamındadır [22]. Kevin O'Rourke de bu görüşlere yakın olarak, küreselleşmeyi ticarî engellerin giderek azaldığı, göçlerin önündeki engellerin kalktığı, sermaye akışının hızlandığı, doğrudan yabancı yatırımların serbest kaldığı ve teknoloji transferlerinin hızlandığı bir ortam olarak açıklamıştır [22].

Thomas Friedman ise küreselleşmenin ardındaki yön verici düşüncenin, serbest piyasa kapitalizmi olduğunu belirterek şöyle der: "Küreselleşme sistemi, statik Soğuk Savaş sisteminin tersine, süregiden dinamik bir süreç: Pazarların, ulus-devletlerin ve teknolojilerin karşı konulmaz biçimde, dünyanın daha önce hiç görmediği bir ölçüde bütünleşmesini içeriyor – bireylerin, şirketlerin ve ulus-devletlerin dünyanın dört bir yanına her zamankinden daha kolay, daha hızlı, daha derinden ve daha ucuza ulaşmasını sağlayacak ve aynı zamanda bu yeni sistem tarafından itilip kakılan ya da kenarda bırakılanlarda güçlü bir ters tepki yaratacak şekilde.⁴

Küreselleşme kavramı ile ilgili gerek popüler kültür eserlerine ve gerekse Giddens gibi sosyologlara eleştiriler getiren Philippe Legrain ise: "Lexus ve Zeytin Ağacı kitabında Thomas Friedman küreselleşmeyi Soğuk Savaş sisteminin yerine geçmiş bir sistem olarak adlandırıyor. Bunun 1989 civarında başladığını

³ Ayrıca Giddens küreselleşmenin boyutlarını da şu şekilde ortaya koymaktadır: "Dünya kapitalist ekonomisini küreselleşmenin sadece bir boyutu olarak görüyorum. Ulus-devlet sistemi ise ikinci boyuttur. Bu iki boyut birçok yönden bağlantılıysa da, hiçbiri tek başına diğerrinin açısından açıklanamaz. Üçüncü boyut ise dünya askerî düzenidir [9].

⁴ "Küreselleşme, serbest piyasa kapitalizminin hemen her ülkeye yayılması demektir. Soğuk Savaş sisteminin tersine, küreselleşmenin kendine özgü başat kültürü vardır; sistemin homojenleştirme eğilimi buradan kaynaklanır. Önceki çağlarda bu tür kültürel homojenleştirmeler bölgesel ölçekte ortaya çıkmıştı –Yakındoğu'nun ve Akdeniz'in Yunanlılar tarafından Helenleştirilmesi, Orta Asya, Kuzey Afrika, Avrupa ve Orta Doğu'nun Osmanlılar tarafından Türkleştirilmesi veya Doğu ve Orta Avrupa ile Avrasya'nın bazı bölümlerinin Sovyetler tarafından Ruslaştırılması gibi. Kültürel açıdan, küreselleşme, tamamen değilse de büyük ölçüde Amerikanlaşmanın küresel ölçekte yaygınlaşması anlamına gelir- Big Mac'ten i-Mac'e ve Mickey Mouse'a kadar. Küreselleşmenin kendine özgü tanımlayıcı teknolojileri vardır: Bilgisayarlaşma, minyatürleşme, dijitalleşme, uydu iletişimi, fiberoptik teknolojisi ve internet. Bu teknolojiler de küreselleşmenin tanımlayıcı perspektifinin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Soğuk Savaş'ın tanımlayıcı perspektifi 'bölünme' idiyse, küreselleşmenin tanımlayıcı perspektifi 'bütünleşme'dir. Soğuk Savaş sisteminin simgesi herkesi birbirinden ayıran bir duvardı. Küreselleşme sisteminin simgesi ise herkesi bütünleştiren dünya çapında bir iletişim ağı. Soğuk Savaş sisteminin tanımlayıcı belgesi 'Pakt'tı. Küreselleşme sürecinin tanımlayıcı belgesi ise 'İş Sözleşmesi'dir" [6, 30-31].

düşünüyor. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının 1990'larda küreselleşmeye ivme kazandırdığı doğrudur. Ancak küreselleşmeyi 1989'da başlayan bir sistem olarak değerlendirmesi doğru değildir. Dünya ekonomisinin büyük bölümü 1989'dan önce ticaret ve finans aracılığıyla zaten entegre olmuştu. Dahası, küreselleşme bir sistem değildir, Soğuk Savaş sırasında başlayan ve bugün de devam eden bir entegrasyon ve uluslararasılaşma sürecidir” [16, 11-12] demektedir.

David Held, Anthony McGrew, David Goldblath ve Jonathan Perraton'ın ortak düşüncesi de küreselleşme kavramını, dünyanın bir bölgesinde meydana gelen sosyal, politik ve ekonomik faaliyetlerin bir parçası olan olayların, alınan kararların, kürenin bir diğer tarafındaki bireyleri ve o toplulukları etkilemesiyle ilişkilendirmekte ve kavramın öncelikle bunu ifade ettiğini öne sürmektedir. Küreselleşme, sınırlar arasındaki ilişkinin tesadüfi veya düzensiz olmadığını, daha ziyade düzenlendiğini göstermektedir [11].

Stephen Castles'in tanımında küreselleşme, ekonomide, teknolojiye, politikada, medyada, kültürde ve çevrede meydana gelen değişim sürecinin dünyanın bütün bölgelerini etkilemesi olarak adlandırılmaktadır [2, 1]. Joseph Stiglitz ise küreselleşme ile ilgili başka bir tanım yapmıştır: “Nedir aynı zamanda hem bu kadar iftiraya hem de bu kadar övgüye maruz olan bu küreselleşme meselesi? Temelde, ülkelerin ve dünya halklarının bütünleşmesidir, ulaşım ve iletişim maliyetlerini inanılmaz ölçüde azaltacağı için ortaya konmuştur; ayrıca mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve (daha az ölçüde) insanların sınırları aşmasının önündeki yapay engellerin kaldırılması demektir” [20, 31].

Küreselleşme sadece postmodernizm tarafından entelektüel olarak ve bireyselleştirme tarafından politik olarak ileri sürülen şeyleri tamamlar: Yani modernitenin çöküşü. Bu teşhis, emeğin olmadığı, devasa bir boyutta işsizlik yaratacak bir kapitalizme işaret eder; piyasa ekonomisi, refah devleti ve demokrasi arasında tarihsel bir işbirliği, modernitenin ulus-devlet projesini yasallaştıran ve tamamlayan Batı modelinin böylece yıkılma kaderi belirlenir [1]. William Greider, küreselleşmeyi, neşeli bir kayıtsızlıkla önüne çıkan her şeyi tahrip edip biçerek, bütün sınırları hiçe sayarak ilerleyen, ardında muazzam bir servet kaybı ve insanlık trajedisi bırakan devasa bir makineye benzetiyor. Greider'a göre dünya devletlerin ve hükümetlerin denetiminden çıkan yeni bir küresel sanayi devrimini yaşamaktadır [10].

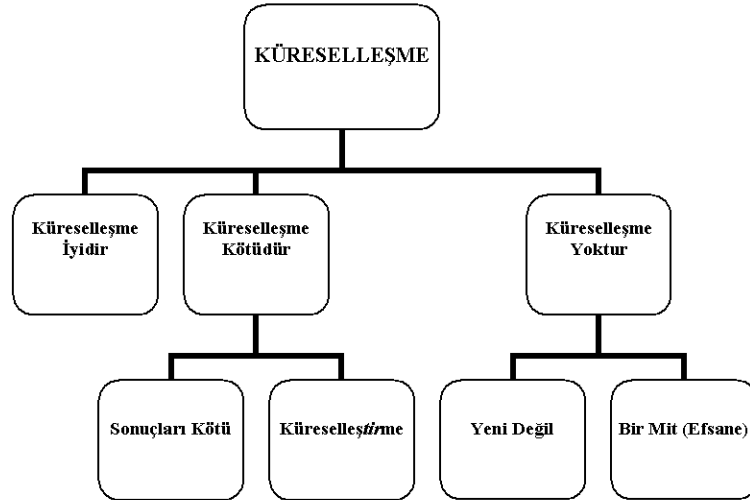
Uluslararası ilişkiler kuramcıları, tipik bir biçimde, Avrupa'daki kökenleri ve sonradan dünya yüzeyinde yayılmasını analiz ederek, ulus-devlet sisteminin gelişimi üzerine odaklanırlar. Ulus-devletler, uluslararası arenada birbirleri ile – ve ulusötesi diğer örgütlerle – ilişkili aktörler olarak görülürler. Bu literatürde farklı kuramsal pozisyonlar sunulmasına rağmen, yazarların çoğu küreselleşmenin gelişiminin analizinde oldukça benzer bir tablo çizerler [19].

Sistem analizi yapanlar da kendi içinde farklılık göstermektedir. Wallerstein'in “dünya-sistem yaklaşımı” ile William McNeill, Andre Gunder Frank, Barry Gills ve diğerlerinin “dünya sistemi yaklaşımı” arasında farklar

vardır. Başlangıçta ortak kaynaktan hareket eden bu grubun fikirleri daha sonraları ayrılmaya başlamıştır. Andre Gunder Frank ve diğerlerinin çoğul sistem anlayışı karşısında Wallerstein'ın tekil sistem anlayışı vardır. Frank grubu dünyaya tek bir sistemin hâkim olduğu fikrini savunurken Wallerstein, değişik dönemlerde değişik sistemlerin hâkim olduğunu, 16. yüzyıldan günümüze kadar hüküm süren ve hâlâ devam eden sistemin ise kapitalist dünya-sistem olduğunu savunmaktadır. 16. yüzyılda Avrupa'da, feodalitenin, kilisenin, senyörlerin ve Moğolların eşzamanlı olarak zayıflaması ile ortaya çıkan kapitalist dünya-sistem, günümüzde miadını doldurmakta ve yeni bir dünya-sisteme bırakmak üzeredir. Şu anda yaşananın küreselleşme değil, yeni bir dünya-sistemin ortaya çıkışı olduğunu ileri süren Wallerstein'a göre; feodalizm köleliğin uzun süreli krizi tarafından şekillendirilmiştir. Kapitalizm, feodalizmin 14. ve 15. yüzyıllardaki krizi sırasında oluşmuştur ve kapitalizmin 20. yüzyılda başlayan ve 21. yüzyılda sürüp gidecek krizinden de sosyalizm çıkacaktır.

William McNeill, Andre Gunder Frank, Barry Gills ve diğerlerine göre; bugünkü dünya sisteminin çekirdeği ilk kez MÖ 3000'de Güney Mezopotamya'da kök salmış hegemonya odakları zamanla gelişip değişerek günümüze dek ulaşmıştır. Sermaye birikimi olgusu dünya sisteminin yalnızca son beş yüz yıllık değil, beş bin yıllık tarihinin itici gücünü oluşturmuştur.

Andre Gunder Frank'ın, *ReOrient* kitabında ileri sürdüğü yeniden dünyanın merkezinin Asya olacağı yönündeki düşünceleri de küreselleşme ile ilişkilendirebiliriz. Zira Frank, 15. yüzyıl sonrasında yükselen batının 1800'ler sonrasında tekrar gücünü kaybetmesi ve günümüzde de küreselleşme ile tekrar Asya'nın, 5000 yıllık dünya sistemindeki birkaç yüzyıllık sapma sonrasında tekrar üstünlüğünü ele alacağını iddia etmektedir [5].

Bu farklı küreselleşme tanımlamalarından ve yaklaşımlarından da anlaşılacağı gibi, küreselleşmenin ne olduğu ve nasıl olduğu konusunda bir görüş

birliği yoktur. Küreselleşme tanımlamalarındaki farklılıklar, küreselleşmeyi farklı algılamaktan kaynaklanmaktadır. Küreselleşme algılamalarını en genel haliyle üçe ayırabiliriz. Bunlar: (i) Küreselleşmenin iyi olduğunu söyleyenler ve küreselleşmeyi savunanlar, (ii) küreselleşmenin kötü olduğunu düşünenler ve (iii) küreselleşmenin olmadığını düşünenlerdir. Küreselleşmenin kötü olduğunu söyleyenleri de küreselleşmenin olmadığını söyleyenleri de kendi içinde ikiye ayırabiliriz. Küreselleşmenin kötü olduğunu düşünenler; (a) ya sonuçlarının kötü olduğu üzerinde durmakta⁵, (b) ya da küreselleşme değil bir küreselleştirme olduğunu ileri sürmektedir⁶. Küreselleşmenin olmadığını söyleyenler ise, (a) küreselleşme denen şeyin aslında yeni bir şey olmadığını⁷, (b) ya da

⁵ Küreselleşmenin varlığı ile ilgili tartışmaların ötesine geçip, sonuçlarının olumsuzluğu ile ilgili kaygıları dile getirmeye çalışanlar vardır. Bunlar küreselleşmenin olumsuz sonuçlar doğuracağı üzerinde durmaktadırlar: (i) Küreselleşme sonucunda, yani küreselleşmiş bir ekonominin yönetişiminin temel bir açmaz taşıyacağıdır. Düzenleyicilerinin etkin bir işbirliği yürüttüğü ve çıkarlarının örtüştüğü kabul edilse bile, toplumsal koşullarından soyutlanmış küresel piyasaları düzenlemek zordur. Başlıca zorluk, küresel piyasa güçleriyle başa çıkacak etkili ve bütünleşmiş uluslararası ve ulusal kamu politikası modelleri oluşturmaktır. Ülkelerin ve piyasaların sistematik ekonomik bağımlılığının zorunlu sonucu, dünya tüketicilerinin tamamen bağımsız ve verimli piyasa mekanizmalarından faydalandığı uyumlu bir bütünleşme olmayacaktır kesinlikle. (ii) Küreselleşen uluslararası ekonomi düşüncesinin ikinci sonucu, çok uluslu şirketlerin, dünya ekonomisinin as oyuncuları olarak ulusötesi şirketlere dönüşmesidir. Ulusötesi şirket, uluslararasılaşmış bir yönetimi olan, dünyada en güvenli ya da en yüksek kazancın olduğu yerlere yerleşmeyi veya taşınmayı en azından potansiyel olarak uman, özel bir ulusal kimliği olmayan gerçekten serbest olan sermayedir. Bu durum, finans sektöründe bir düğmeye dokunmakla ulaşılabilecek ve gerçek bir küresel ekonomide ulusal para politikalarına dayanılmaksızın tamamen piyasa güçleri tarafından kabul ettirilecek bir şeydir. Yani, Ohmae'nin ve Julius'un "gerçek ulusötesi şirketlerin oluşumu" olarak tanımladığı "devletsiz şirketler"dir. (iii) Üçüncü bir sonuç, örgütlü emeğin ekonomik pazarlık gücünün ve politik gücünün daha da azalmasıdır. Küreselleşmiş piyasaların ve ulusötesi şirketlerin yansımaları, açık bir dünya emek piyasası olacaktır. Bu piyasa asıl olarak ülkeden ülkeye gerçek emek hareketliliği ile değil, emek maliyeti ve arzı bakımından en uygun bölgeleri seçen hareketli sermayeyle işler. (iv) Küreselleşmenin, kaçınılmaz son sonucu ise uluslararası politik sistemdeki çok kutupluluğun artmasıdır. Şimdiye kadar hâkim durumda olan ulusal güç, kendi topraklarında da başka bir yerde de kendine özgü düzenini, artık zorla kabul ettiremez [12, 36-39].

⁶ Küreselleşmenin kötü olduğunu düşünenleri oluşturan iki grubu, sürecin neticeleri bakımından ve sürecin bizzatı kendisi bakımından kötü değerlendirenler şeklinde açıklayabiliriz.

⁷ Küreselleşmenin yeni olmadığını ileri sürenlerin delilleri de şöyledir: (i) Ülkeler arasındaki ticaretin ve sermaye akışının serbest olması bakımından bakıldığında küreselleşme 19. yüzyılda başlamıştı. Ülkelerarası ticaretin ötesinde kıtalararası piyasalar bile daha 1860'lı yıllarda denizaltı telgraf kabloları vasıtasıyla birbirine bağlanmıştı. (ii) Söz konusu uluslararasılaşmış bir ekonomiyse şayet, 1870-1914 yılları arasında ekonomi şimdiki durumundan daha fazla uluslararasılaşmıştı. O dönemin açıklık düzeyine hâlâ ulaşamamıştır. (iii) İthalat ve ihracat miktarının yoğunluğu ile ve bunun GSYH'ye oranı ile değerlendirildiğinde ise devletler o dönemin seviyesine daha yeni yeni ulaşmaktalar. (iv) Uluslararası ekonominin ve politikanın başlıca aktörleri bile değişmemiştir. O dönemde 8 askerî-ekonomik büyük güç vardı: İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya, İtalya, Japonya ve ABD. Şimdi de G-8 diye adlandırılan ülkeler İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, ABD, Japonya, Kanada ve Rusya'dır. [12, 8-10].

küreselleşmenin aslında hiç olmadığını bir efsaneden ibaret olduğunu iddia etmektedir⁸.

Küreselleşmeye karşı çıkanlar veya küreselleşmenin kötü olduğunu söyleyenler daha çok küreselleşmenin kültürel yönünden hareket ederek, yerel kültürleri yok ettiği için böyle düşünmektedir. Oysa küreselleşmenin değil bir küreselleştirmenin olduğu ve bunun ekonomik açıdan da zararlı olduğu görülebilmektedir. Küreselleştirmenin önemli zararlarından bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz [4, 174-177]:

(i) Ekonomik büyüme ve küresel gelişme, doğal kaynakların yoğun bir şekilde kullanılmasını gerektirmektedir. Dünyanın artakalan hayvan ve bitki türleri şiddetli bir saldırıya maruz kalmakta, denizler ve karalar zehirli atık depoları haline gelmekte ve gezegenin yaşamını devam ettirme konusundaki doğal yeteneği yok edilmektedir. Şirketlerin kafasındaki düşünce ise ekonomik gelişme yolu ile ülkeleri daha zengin hale getirdikleri yönündedir. Bununla birlikte, yaratılan zenginlik az sayıda insana fayda sağlamakta ve genellikle çevre programlarına harcanmamaktadır. Teorik zenginlik yaratılana kadar yaşamın yok olması tehlikesi mevcuttur.

(ii) Batılı gelişmiş ülkeler artan bir işsizlik oranı ile karşılaştıkları zaman, ya göç akımları sebebi ile ya da düşük ücretle işçi çalıştırarak haksız rekabet yaptıkları gerekçesi ile üçüncü dünya ülkelerini suçlarlar. Asıl suçlu ise, sömürgeciliğin yeni ekonomik şeklidir. Göçlerin meydana gelmesinin sebebi bu sömürü olduğu gibi, üçüncü dünya ülkelerinin ekonomilerinin çok uluslu şirketlerin kontrolü altına girmesinin, kaynaklarının istismar edilmesinin ve Kuzeyin endüstrileşmiş zengin ülkelere götürülmesinin sorumlusu da bu süreçtir. Küresel ticaretin yeni kuralları üçüncü dünya ülkelerinin kendilerini korumaları veya alternatif ekonomik stratejiler üretmelerini engellemektedir.

⁸ Küreselleşmenin olmadığı veya bir mit olduğu yönündeki düşüncelerin kaynağında şu görüşler vardır: (i) Şu anki ileri derecede uluslararasılaşmış ekonomi, önceden görülmemiş bir şey değildir. Modern endüstriyel teknolojiye dayalı ekonominin 1860'lı yıllarda genelleşmeye başlamasından beri mevcut olan uluslararası ekonominin ayrı dönüm noktalarından ya da hallerinden biridir. Bazı açılardan mevcut uluslararası ekonomi, 1870'ten 1914'e kadar geçerli olan rejimden daha az açık ve daha az bütünlüştür. (ii) Gerçek anlamda ulus-ötesi şirketlerin sayısı çok azdır. Çoğu şirket, ulusal temellidir ve varlıklarının, üretiminin ve satışının yoğunlaştığı ana ulusal alandaki tesisinin gücüne dayanarak çokuluslu olarak ticaret yapmaktadır; gerçek anlamda uluslararası şirketlerin artırılması yönünde temel bir eğilim mevcutmuş gibi de gözükmemektedir. (iii) Sermayenin hareketliliği, gelişmiş ülkelerden gelişmekte olanlara doğru yoğun bir yatırım ve istihdamın akışını sağlamıyor. Hatta, doğrudan yabancı yatırımlar, yüksek gelişmiş endüstriyel ekonomilerde yoğunlaşmış ve birkaç yeni endüstrileşen ülke dışında Üçüncü Dünya, hem yatırım hem de ticaret açısından marjinal konumdadır. (iv) Fanatik küreselleşme taraftarı olanlardan bazısının da kabul ettiği gibi, dünya ekonomisi gerçek anlamda 'küresel' olmaktan oldukça uzaktır. Bunun yerine ticaret, yatırım ve finansman akışı Avrupa, Japonya ve Kuzey Amerika üçlüsünde yoğunlaşmıştır ve bu eğilim devam edecek gibi görünmektedir. (v) Bu temel ekonomik güçler, yani G3, politikalarını koordine etmeleri halinde, mali piyasalara ve diğer ekonomik eğilimleri çok güçlü bir şekilde etkileyebilirler. Küresel piyasalar da bu güçlerin etki alanı içindedir. Düzenlenemez ve kontrol edilemez değildir [12, 27-28].

(iii) Küresel ekonomik yapı içinde hemen hemen tüm sektör ve endüstrilerde makineler hızla insanların yerini almaktadır. Küresel işsizlik 1930 Dünya Ekonomik Bunalımından beri en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Dünya çapında 800 milyondan fazla insan işsizdir ve bu rakam sürekli olarak yükselme eğilimindedir. Şirket yöneticileri ve kapitalist ekonomistler ise artan işsizliğin kısa vadeli ayarlamalardan dolayı olduğunu ve güçlü bir pazar ekonomisinin küresel ekonomiyi hızla iyileştireceğini düşünmektedirler. Yüksek teknoloji otomasyon ile yapılan üretim sonucunda küresel ticaretin canlanacağını ve görülmemiş bir maddi zenginliği hayal etmektedirler. Milyonlarca çalışan bu bağlamda şüphe içindedir. Hayvanların tarımsal üretimdeki rolleri traktörün ortaya çıkışı ile nasıl sona erdi ise, bilgisayar destekli yüksek teknoloji otomasyon da aynı şeyi insanlara yapıyor görünmektedir.

(iv) Küresel düzeyde kaynakların ve zenginliğin Güneyden Kuzeye akmasının söz konusu olduğu bir ortamda nüfus hareketlerinin de aynı rotayı takip etmek istemesine şaşırılmaması gerekir. Ülkeler arasındaki büyük gelir farkları insanların günümüzde kolayca yaşadıkları yerleri bırakıp, daha iyi bir iş ve daha iyi bir gelecek için zengin ülkelere göç etmelerine, deyim yerinde ise bir çeşit karanlığa gözleri kapalı olarak atılmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte, en yüksek refah seviyesine sahip ülkelerde dahi istihdam sorunları yaşanmaktadır. Uluslararası göçler göç alan ülkenin iç dengelerini sarsıcı bir niteliğe sahiptir. Söz konusu ülkelerdeki insanlar arasında yabancı düşmanlığı kolayca yayılmaktadır. Çünkü tanımadıkları insanlar gelip, çok daha düşük ücretler karşılığında çalışarak işlerini ellerinden almaktadırlar.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği ve küreselleşme ile daha fazla dikkat çeken, yapısı veya niteliği değişen bazı kavramlar ortaya çıkmıştır. Bunların belki de en önemlisi ve küreselleşme eğiliminin en önemli belirleyicilerinden biri Çok Uluslu Şirketlerdir (ÇUŞ).⁹ 1980 sonrası süreçte teknolojinin değişim hızının artması ve IMF, WB ve WTO gibi ulusüstü kuruluşların daha serbest bir dünya ekonomisi yaratma isteği, ÇUŞ'ları bu süreçten en çok etkilenen ve bu süreci en çok etkileyen aktörler konumuna sokmuştur.

Sermaye kapitalist sistem içinde sürekli olarak Uluslararasılaşma çabası içinde olmuştur. Kapitalist sistem öncesi elde edilen muazzam ticarî sermaye, endüstriyel kapitalizmin ortaya çıkışında ana rolü oynamıştır. Sermayenin uluslararasılaşması çabası, üç ana hareket noktası ele alınarak analiz edildiğinde; öncelikle Merkantilist sistem çerçevesinde ticarî sermaye, ikinci olarak da 19. yüzyılda finans sermaye, Londra borsalarında uluslararasılaşma çabası içine girmiştir.

Bugünkü anlamda ilk modern çokuluslu şirketler 19. yüzyılda Avrupa merkezli olarak Belçika'da (S. A. Cockeril), Almanya'da (Bayer), İsviçre'de

⁹ BM Ekonomik ve Sosyal Meseleler Departmanı'nın (DESA), ÇUŞ'ların tanımını "iki ya da daha çok ülkede varlıkları, fabrikaları, madenleri, satış ofislerini vs. kontrol eden bütün girişimlerdir" şeklinde yapmaktadır.

M.S.Kafkasyali. Orta Asya'dan bakarak küreselleşmeyi yeniden...

(Nestle), Fransa'da (Michelin), İngiltere'de (Dunlop ve Lever Brothers) ve ABD'de (Singer, ITT, General Electric, White Westinghouse) ortaya çıkmıştır. Bu şirketler yüksek gümrük tarifeleri nedeniyle ihracattaki güçlükleri hafifletmek kaygısıyla yabancı ülkelerde yatırım yapma yoluna gitmişlerdir. 1990'ların başlarında, 170,000 bağlı organizasyonu kontrol eden tahminen 37.000 çokuluslu şirket vardı. Bunlardan 24.000'i (yaklaşık %70'i) 14 kalkınmış OECD ülkesindedir. Çokuluslu şirket merkezlerinin %90'ı da gelişmiş ülkelerdedir [12, 80].

2000 yılında yayımlanan Dünya Yatırım Raporu'na göre, en büyük yüz ÇUŞ, kökenleri açısından değerlendirildiğinde ilk 100 şirketin 28'i ABD, 17'si Japon, 12'si Fransız, 10'u İngiliz kökenlidir. İlk 50 şirket arasında ise daha çarpıcı sonuçlar görülmektedir: ilk 50 şirketin 12'si ABD, 9'u Japon, 7'si Fransız, 5'i İngiliz kökenlidir. Sonuçlar aslında gerçek anlamda hangi ülkelerin küreselleşme sürecinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. İlk 100 şirketin 67'si, ilk 50 şirketin ise 33'ü bu dört ülke kökenlidir¹⁰.

Görüldüğü gibi, Çok Uluslu Şirketlerden bahsederken aslında belli başlı bazı ülkelerin şirketleri anlatılmaktadır. Bu konuda Rus yazar Konstantin Pavloviç Petrov'un söyledikleri çok dikkat çekicidir. Petrov, dünyayı belli başlı 300-350 ailenin oluşturduğu bir elit tabakanın yönettiğini ve bu elit tabakanın dünyayı küreselleşme adıyla kendi istedikleri yöne götürmek istediğini söylemektedir. Bu elit tabakanın dünyayı küreselleştirmesi ise dünya ekonomisini elinde tutarak dünya doğal kaynaklarını kendileri için kullanmak içindir¹¹. Petrov, Rusya gibi G-8 üyesi olan gelişmiş bir devletin bile küreselleşmeden zarar gördüğünü ve küreselleşme değil bir küreselleştirme olduğunu düşünüyorsa, gelişmemiş veya az gelişmiş devletler ve bu bağlamda Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için de bunu söylemek pekâlâ mümkündür. Zira bugün küreselleşmenin kurgusallığını en iyi anlayacak devletlerden birisi, elbette daha önce böylesine kurgular yapmış ve uygulamış olan Rusya olacaktır.

¹⁰ ÇUŞ'lerin dünya üzerinde etkisinin boyutlarını ifade etmek için kimi yazarlar, Soğuk Savaş'ın önemini kaybettiği 21. yüzyılda dünya iktidarının bu şirketlerin eline geçeceğini belirtmişler, dünya ölçeğinde bir ticari yapılanma yetisini sağlayan teknolojik yenilenme kapasitesine sahip olan ve şubeleriyle birlikte 38.000'i bulan ÇUŞ'in dünya ticaretinin 2/3'sini yönettiğinin altını çizmişlerdir. En güçlü 86 firmanın toplam satışları, neredeyse şu anki uluslararası toplumu oluşturan ulus devletlerin ihracatından fazladır. Sadece ABD, Almanya, Japonya, Fransa, İngiltere, İtalya, Kanada, Hollanda ve Belçika'nın sayılabileceği 9 sanayileşmiş gücün ihracatları, Shell, Exxon, Toyota, Ford, Mitsubishi, Hitachi, CNN gibi dev ÇUŞ'lerin toplam satışlarını geçebilmekte ve dünya ticaretinin %70'i bu girişimciler arasında gerçekleşmektedir. Günümüzde birçok ulusal ekonomi ve toplumun kaderine hükümetler veya parlamentolar değil, New York, Chicago, Londra, Singapur, Hong-Kong, Tokyo, Frankfurt ve Paris'teki uluslararası finans pazarlarında ve ÇUŞ'lerin yönetimlerinde karar verilmektedir. Uluslararası ticaret neredeyse ÇUŞ'ler arasındaki anlaşma, yatırım ve ittifakların bir alt ürünü haline gelmiştir [3, 42], [7, 99].

¹¹ Bu çerçevede Petrov'un küreselleşme konusunda yaptığı tanımlama da çok dikkat çekicidir: "Küreselleşmeyi anlamayanlar ve küresel politikayı kabul etmeyenler, küresel politikayı anlayanların ve hazırlayanların tutsağı olurlar" [18].

Kendiliğinden ve mecburî bir küreselleşmenin değil de kurgulanmış ve dayatılan bir küreselleştirmenin olduğu fikrini savunanlar ise küreselleşmeyi, modernizmin Batı dünyası dışındakilere “ideal olan” şeklinde lanse edilerek, Batılılığın yayılması mantığında olduğu gibi bugün bütün dünyaya Batı’nın (başta Amerika olmak üzere) değerlerinin bir ideal gibi¹² yayılmaya çalışılması olarak görmektedirler. Bu şekilde düşünenler için küreselleşme, Amerika’nın kendi ekonomik yapısını güçlendirmek, sahip olduğu gücü artırmak ve üstünlüğünü bütün dünyaya kabul ettirebilmek maksadıyla kurguladığı ve kabul ettirmeye çalıştığı bir sistemdir.

Küreselleşmenin kurgusallığını anlayabilmek için, kaçınılmaz bir kadermiş gibi gösterilen bu mevhum ve harekete Orta Asya’dan bakmak yardımcı olabilecektir. Zira başkaları için böylesine mahkûmiyet olarak sunulan cereyanlar Orta Asya için en belirgin tecrübelerden biridir. Kuzey Amerika için, Avrupa için veya daha dar bir alanı örnek göstermek gerekirse İskandinav bölgesi için küreselleşmeye kapılıp gitmenin rahatsız edici bir yanı olmayabilir veya bu bölgeler için kapılıp gitmek sakıncalı görülmeyebilir, lakin Orta Asya çok defa akıntıya salınmak istendiği için hem akıntının ne demek olduğunu hem de küreselleşme akımına kapılıp gitmenin neleri götüreceğini bilebilecek kadar tecrübelidir.

Orta Asya, yüzyıllar boyunca defalarca küreselleşme gibi kurgulanmış ve dayatılan hayat tarzı ve zihniyet değişimlerine/dönüşümlerine maruz bırakılmıştır. Orta Asya’da zihniyet değişiminin/dönüşümünün yaşandığı/yaşamaya zorlandığı ve buna bağlı olarak zihniyet merkezli politikaların önemli farklılıklar arz ettiği kırımları dört döneme ayırabiliriz: Birincisi, Orta Asya devletlerinin ve toplumlarının İslâm’ı kabul etmesi suretiyle yaşanan zihniyet değişimidir. İkincisi, İslâm’ın temsil kabiliyetinden mahrum kalmaya başladığı bir dönemde, bir taraftan Rusların, diğer taraftan İngilizlerin medenileştirme ve Batılılaştırma adı altında dayattığı zihniyet dönüştürme sürecidir. Üçüncüsü, Sovyetler Birliği’nin büyük bir baskı ve zorlama ile gerçekleştirmeye çalıştığı komünistleştirme dönemidir. Dördüncüsü ise, Soğuk Savaş sonrasında Batı’nın temsilcisi ABD’nin küreselleşme adıyla bölge devletlerinin liberal-kapitalist bir yapıyla serbest piyasa ekonomisine geçişlerini tamamlamasını ve Batı (daha çok Amerikan) kültürünün ve dilinin, ayrıca demokrasi, özgürlük ve insan hakları gibi Batı’ya aitmiş gibi gösterilen değerlerin bölge halklarına yayılmasını sağlamaya çalıştığı dönemdir [14].

Bağımsızlığının yirminci yılını dolduran Orta Asya Türk Cumhuriyetleri bu süre içerisinde bir taraftan devlet (ulus-devlet) inşasını tamamlamak mecburiyetini hissederken bir taraftan da inşa edilmekte olan ulus-devlete uygun kültürel yapısını

¹² Meselâ Chalmers Johnson’a göre; Amerika Birleşik Devletleri 1945’ten bu yana dünyanın efendisi rolünü oynuyor. Bu rolü oynarken dayandığı iki temel var: Birincisi emperyalizm, ikincisi ise militarizm. Çağdaş Amerikan emperyalizmi klasik batılı sömürge mantığına göre değil, özgün bir müdahale felsefesine göre hareket ediyor. Amerikan emperyalizmine başlıca dayanak noktası, bütün dünyanın Amerikan önderliğine muhtaç olduğu düşüncesidir [13].

belirleyerek bu alanda yoğun faaliyetler yürüttü. Kültürel yapı ulus-devlet yapılandırmasını güçlendirirken, devlet kültürel yapıyı sağlamlaştırmak için çalıştı. Bu ikili mücadeleyle eş zamanlı olarak tam da bu devletlerin bağımsızlık dönemine rast gelen küreselleşme akımı yol almaktaydı.

Yaklaşık üç yüz yıl boyunca çeşitli dayatmalara ve zorlamalara maruz kaldıktan sonra, bağımsız devletler olarak devlet yapılanmalarını ve *kendi bilincini* sağlam bir şekilde inşa etmeye çalışan Orta Asya, bu inşa sürecinde geçmişe ait bir takım alışkanlıklardan ve *kendiye* ait olmayan özelliklerden arınmak isterken, *kendiye* ait olmayan değerlerle örülmüş başka bir şekle bürünmesi gerekliliği düşüncesiyle/dayatmasıyla karşı karşıya kalmıştır.

Rusların medeniyet götürmesi iddiasıyla işgal etmesinden beri kendi zihniyetinden uzaklaştırılmaya çalışılan Orta Asya için küreselleşme, avantaj sağlayacak gelişmelerden çok daha öte anlamlar ifade etmekteydi. Hem bu toplumların hem de bütün dünyanın kurtulmasını ve mutluluğa ermesini sağlayacak en iyi sistem olarak anlatılan sosyalizm-komünizm uygulamasından sonra şimdi yine insanlığın eriştiği en iyi sistem olarak gösterilen ve mutluluğun, refahın tek yolu olarak sunulan liberal-kapitalist sistemin kendilerine benimsetilmesi ve dahası bir taraftan da evrensel bir kültürün, hayat tarzının da bu benimsemenin mütemmim cüzü olduğu düşüncesinin kabul ettirilmesi anlamına gelmekteydi.

Burada hatırlanması gereken en önemli husus, Orta Asya'yı "medenileştirmek" için işgal eden Rusya'nın da kısa bir süre önce Avrupa'da ortaya çıkan Aydınlanmanın etkisiyle "aydınlanmış" ve Batılılaşmış olmasıdır [21]. Yani Orta Asya'yı işgal eden Rusya, Orta Asya'ya zaten kendisine ait olmayan, Batı'dan aldığı değerleri götürmeye çalışmıştı¹³. Bugün, küreselleşme adı altında Orta Asya'ya Batılı değerlerin benimsetilmesi düşünüldüğünde, esasen bu dayatmanın eskisinden farklı bir yönde olmadığı, hatta şimdi sonradan Batılılaşmış değil özünde Batılı olanlar tarafından yapıldığı görülecektir.

KAYNAKLAR

1. Beck, Ulrich: "What is Globalization", The Global Transformations Reader (Ed: David Held, Anthony McGrew), Malden/USA: Polity Press, s. 99-104.
2. Castles, Stephen: "Development, Social Transformation and Globalisation", Centre for Asia Pacific Social Transformation Studies, University of Wollongong Paper, Australia, 2000.
3. De Rivero, Oswaldo, Kalkınma Efsanesi, 21. Yüzyılın Bağımsız Yaşayamayan Ekonomileri, çev. Ömer Karakurt, Çitlenbik Yayınları, İstanbul, 2003.
4. Dikkaya, Mehmet, Fatih DENİZ: "Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış", Zkü Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2006, s. 163-181.
5. Frank, Andre Gunder: ReOrient: Global Economy in the Asian Age, University of California Press, Berkeley, 1998.
6. Friedman, Thomas L.: Lexus ve Zeytin Ağacı: Küreselleşmenin Geleceği, Boyner Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2003, s. 30-31.

¹³ "Londra'dan bakıldığında Batı medeniyetine karşı meydana okuma hazırlığı gibi algılanan Orta Asya'daki Rus ilerleyişi, Buhara ve Hive'yi bizzat teslim alanların gözünde ülkelerini Avrupalı kılacak adımlardan ibaretti" [17, 16].

7. Gedikli, Ayfer, “Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2011, s. 96-146.
8. Giddens, Anthony: Üçüncü Yol, İstanbul, Birey Yay., 2000.
9. Giddens, Anthony: “The Globalizing of Modernity”, The Global Transformations Reader, (Ed.: David Held, Anthony McGrew), Polity Press, Cambridge, 2003.
10. Greider, William: Tek Dünya: Küresel Kapitalizmin Manik Mantığı, İmge Yay., Ankara, 2006.
11. Held, David, Anthony McGREW, David GOLDBLATH, Jonathan PERRATON, “Rethinking Globalization”, The Global Transformations Reader, (Ed.: David Held, Anthony McGrew), Polity Press, Cambridge, 2003, s. 92-98.
12. Hirst, Paul; Grahame THOMPSON, Küreselleşme Sorgulanıyor, (çev. Çağla Erdem, Elif Yücel), Dost Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2003.
13. Johnson, Chalmers, Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı, (çev. Hasan Kösebalaban), Küre Yay., İstanbul, 2005.
14. Kafkasyalı, Muhammet Savaş, “Orta Asya’da Güç ve Zihniyet”, Muhammet Savaş Kafkasyalı (Ed.), Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya, Türkistan-Ankara, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yay., 2011.
15. Kafkasyalı, Muhammet Savaş, Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
16. Legram, Philippe, Open World: The Truth About Globalisation, Abacus, London, 2002.
17. Okur, M. Akif, Yeni Çağın Eşiğinden "Avrasya'nın Kalbi"ne Bakmak: Tarihten Geleceğe Orta Asya'nın Jeopolitiği Üzerine Değerlendirmeler, Ankara, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yay., 2011.
18. Petrov, K. P.: “Глобализация”, <http://www.gejzer.ru/global.php>.
19. Rosenau, James N.: The Study of Global Interdependence, Londra: Pinter, 1980.
20. Stiglitz, Joseph E.: Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı, Plan B Yay., İstanbul, 2002.
21. Walicki, Andrzej, Rus Düşünce Tarihi 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme, çev. Alâeddin Şenel, Ankara, V Yayınları, 1987.
22. Zengingönül, Oğul: “Küreselleşme Kavramı Üzerine Bir deneme”, Piyasa, C. 3, S. 12, Güz 2004, s. 15-29.

REZUME

M.S. KAFKASYALI (Turkistan) RETHINKING GLOBALISATION BY LOOKING FROM CENTRAL ASIA

This study investigates the voluntary mentality transformations witnessed by the Central Asian Turkic Republics as well as the involvement of other factors which force such mental/ideational changes in these ex-Soviet countries. Secondly, the paper scrutinizes the changes that have occurred within the context of globalization in the Central Asian region.